

ASGER CHR. HØJLUND

URIMELIGT GODT NYT

*LUTHERS REFORMATORISKE OPDAGELSE
OG DENS KONSEKVENSER*

URIMELIGT GODT NYT

*Luthers reformatoriske opdagelse
og dens konsekvenser*

ASGER CHR. HØJLUND

Indhold

Indledning: Reformationsjubilæum i en økumenisk tid · 7

Reformationens sag: Retfærdiggørelse af tro · 13

Luthers evangeliske gennembrud · 13

 Guds retfærdighed · 14

 En krævende retfærdighed · 15

 Et andet ansigt · 16

Kristus som vores liv · 18

 En fremmed retfærdighed · 19

 To bliver ét · 20

 I himlen eller hos os? · 21

Troen · 23

 Troen kommer af det, der høres · 23

 Tro på befaling? · 25

 Båret af Kristi nærvær · 26

 Under korset · 27

Mennesket som synder · 28

 Indkroget i os selv · 30

Loven · 31

På én gang synder og retfærdig · 34

 Helt retfærdig · 34

 Stadig synder · 35

 Delvis synder? · 36

Troens frugter: Gode gerninger · 40

De gode gerningers fremtrædende rolle hos Luther · 40

 Ligedannelse med Kristus · 40

 Troen og de ti bud · 43

Gerningerne og troen alene · 45

 Troen – det bærende i fornyelsen · 46

 At skelne mellem retfærdiggørelse og helliggørelse · 47

 Troen er aldrig alene · 48

 Den kristne som et rør · 50

Gerningerne og det almindelige liv · 50

I kald og stand · 51

Nyt lys over det daglige liv · 53

En mere overkommelig etik? · 54

Kærlighed eller regler? · 56

Frihed og kirkelige regler · 57

Kærligheden og Guds bud · 59

Den grænseløse kærlighed · 61

Skriften alene · 62

Helligåndens ord · 62

Renæssancens »Tilbage til kilderne« · 64

Klosterets meditative læsning · 65

Sedlen ved Luthers dødsleje · 67

Kan Bibelen stå alene? Skrift og tradition · 68

Ikke en fjende af traditionen · 68

Bibelen over traditionen · 69

Skriften som det første princip. Bibelen, teologien og filosofien · 71

Filosofiens begrænsning · 73

Guds brug af dårskab · 75

Er Bibelen da ikke for dyb? · 76

»Om det forkynder Kristus« – Luthers hermeneutik · 78

Kritikken af Jakobsbrevet · 78

Baggrunden for kritikken · 80

Kristus som nøgle · 81

Evangeliet er ingen lovbog · 82

Hermeneutik · 83

Gud kommer til os gennem ydre midler:

Sakramenterne i Luthers forståelse · 85

Luther mellem katolikker og protestanter · 85

I forhold til katolsk forståelse · 86

I forhold til forståelsen hos de andre protestanter · 88

Opgøret med en symbolsk forståelse · 89

Gud og de ydre ting · 91

Gud er ikke adskilt fra det skabte · 92

Kristi gerning må uddeles · 94

Luthersk spiritualitet · 97

- Troen der ser væk fra sig selv · 97
- Troens arbejde · 99
- Dåben · 101
 - Basis for hele livet · 101
 - Begyndelsen på en kamp · 103
 - Barnedåben · 104
- Nadveren · 105
 - Basis i indstiftelsesordene · 105
 - For jer · 106
 - Gå ofte til alters · 108

Kirken: Guds folk i verden · 110

- Opgøret med paven og med kirkens verdslige magt · 110
 - Ikke stiftelsen af en ny kirke · 111
 - Opgøret med, at paven definerer kirken · 112
 - Opgøret med kirkens verdslige magt · 114
- Kirken som Guds folk · 117
 - Et helligt folk · 118
 - Båret af evangeliet · 120
 - Kristi nærvær som det inderste i kirken · 121
- De troendes præstedømme og præsterne · 122
 - Alle kristne er præster og derfor brødre og søstre · 124
 - Den særlige tjeneste og ordinationen · 126
- Uden magt i verden · 128
 - De to regimente · 130
 - Bjergprædikenen · 134
 - Under korset · 135
- I verden · 136
 - Det verdslige regimente som Guds ordning · 138
 - Bjergprædikenen og det verdslige regimente · 140
 - Bjergprædikenen og de kristne · 141

Gud vor skaber · 144

- Skaberen af alle ting · 147
 - Skabelsen af intet · 148
 - Guds almagt · 151
 - Sammenhængen mellem Gud og det skabte · 152
 - Vi møder Gud i vores konkrete liv · 154

Den store ødelæggelse: Synden og Satan · 155

Gud har stadig magten · 159

 Guds forhold til mennesket efter syndefaldet · 160

 Guds almagt og det onde · 164

At tro på Gud som sin skaber · 167

 Den skjulte og den åbenbarede Gud · 169

Bønnen · 171

 Bøn på befaling · 172

 Bøn og Guds almagt · 173

Noter · 177

Skrifter af Luther, der bliver citeret eller henvist til · 186

Tidstavle · 190

Indledning: Reformationsjubilæum i en økumenisk tid

I år fejrer vi 500-årsjubilæet for Luthers teseopslag i 1517. Det bliver markeret på utallige måder, nationalt og lokalt. Og det er der al mulig grund til. Luther spiller en afgørende rolle for den måde, den kristne tro er blevet formet på i den vestlige verden og ikke mindst i Danmark. Selv om han ikke ønskede at danne en ny kirke, men kun at reformere den eksisterende, kom hans tanker i enestående grad til at præge en bestemt kirkefamilie – den, som folkekirken er en del af. Luther var nemlig ikke bare teoretikeren og tænkeren, men også praktikerne, der med sine katekismer og salmer og trykte prædikener kom til at forme generationer af kristne.

Men et jubilæum er ikke uden problemer. For det første fordi der let kommer noget fortidigt over det. Det ligger jo i dets væsen. Man ser tilbage på begyndelsen, det, der satte det hele i gang. Og det kan der være rigtig god mening i (det er på mange måder det, vi skal gøre i denne bog!). Men det fortidige bliver også let til nostalgi. Til en flugt fra nutiden og til en dyrkelse af en tid, hvor alting var så meget bedre. Og så bliver et jubilæum let til det modsatte af det, det gerne skulle være, nemlig et lys for nutiden, i dette tilfælde en fornyet besindelse på det at være luthersk i dag.

For det andet kommer der let en skåltalestemning over et jubilæum. Vi sidder omkring bordene og ser på hinanden og siger: »Har vi det ikke godt?« mellem alle talerne om netop vores fællesskabs fortræffeligheder. Der kommer let noget selvtilfreds over en sådan seance, et »os« og »dem«. Vi taler om og fokuserer på det, som vi har, og som de andre ikke har. Og da det ofte er det, der skiller sig ud og synliggør forskellen, man trækker frem ved den slags lejligheder – sådan som vi kender det fra den plads, halalkød og burkaer optager i sammenligningen med islam – bliver det det ydre, vi fokuserer på. Med det resultat, at det grundlæggende og bærende ikke kommer til at spille nogen særlig rolle.

Noget af det, jeg frygter ved dette års jubilæum, er skåltalerne over »protestantismens« fortræffeligheder i forhold til den snævre og midlalderslige katolicisme. Ordet protestant stammer fra et dramatisk møde under reformationen, hvor en række fyrster og politiske ledere protesterede mod kejserens forsøg på at rulle reformationen tilbage. Siden er ordet protestant blevet betegnelsen for alle dem, der afviser den katolske kirke (den lutherske kirke er i den forbindelse kun én blandt flere). Det er opgøret med det katolske, der står i front. Og det, det handler om i opgøret, bliver let de ydre og synlige ting.

Når der i dag tales om protestantismen, handler det ofte om opgøret med kirkelig magt og tyranni, individet kontra systemet, den enkeltes ret til at tænke og tale frit. Det protestantiske bliver lig med frisættelsen af det verdslige fra kirkelig indblanding og omklamring, eller det positive syn på det almindelige liv, ja'et til kultur og viden-skab, forsvaret for den frie tanke og tale og så videre. Allerede ved jubilæerne i 1817 og 1917 var det ofte den slags ting, man fremhævede og fejrede. Reformationsbilledet frem for noget var billedet af den dristige munk foran kejser og biskopper og hans frimodige bekendelse til samvittighedens frihed.

Man skal ikke være profet for at forudsige, at vi også kommer til at høre en del af den slags ved jubilæet her i 2017, selv om erkendelsen af den historiske distance og bevidstheden om faren for, at man indlæser ting i fortiden, som mere hører nutiden til, er større i dag, end den var for hundrede eller to hundrede år siden. Men i iveren efter at finde emner, der kan gøre reformationsjubilæet relevant i den brede befolkning, er det fristende at trække reformationens betydning på det politiske eller kulturelle plan frem, som for eksempel fremvæksten af det frie, tolerante Europa. Der har været ansatser til det i kølvandet på Muhammed-krisen.

Og det er jo ikke, fordi der ikke er noget om det. Reformationen førte til et opgør med en kirke, der havde sat sig på magten i samfundet. Det helt almindelige liv fik med reformationen en ny værdighed. Og den enkelte kristne fik en plads og et ansvar i trosspørgsmål, som han eller hun ikke havde før. Det vil vi også gøre noget ud af i denne bog.

Men en fejring af reformationen med dét som hovedtema ville alligevel være forfejlet. Det ville være som at holde fest for en person, som vi ganske vist hylder i skåltalerne, men som i øvrigt er blevet totalt

irrelevant for det, vi er sammen om. Kender man en smule til festens hovedperson, kan man få det dårligt med en sådan fejring.

Det, der mangler ved en sådan fejring, er den Gud, som var omdrejningspunktet for alt det, Luther sagde og gjorde. Det var med en fornyet forståelse af Gud og forholdet til ham, reformationen begyndte. Det er i hvert fald en af hovedpointerne i denne bog.

I en tid, hvor Gud ikke er den samme selvfølgelig forudsætning, som han var i 1500-tallet, er det jo en udfordring. Og fristelsen til at koncentrere sig om det, som alle mennesker kan forholde sig til, er forståelig. Problemet er bare, at en fejring af reformationen, der giver efter for den fristelse, let bliver til en fejring af menneskelivet uden Gud. Og noget mere fremmed for reformationen kan man dårligt tænke sig: Luther som profeten for en tid, der ikke har brug for Gud!

En anden udfordring ved reformationsfejringen her i 2017 er, at mange kristne i dag har svært ved at se grunden til at fejre den opsplitning af kirken, som reformationen medførte. Det var måske berettiget med et opgør, sådan som den katolske kirke så ud dengang. Og det har været lettere at holde fast ved dette opgør i tider, hvor man ikke havde så meget kendskab til hinanden. Men i dag, hvor vi er rykket sammen, og hvor vi sammen står over for en verden, hvor Gud og kristen tro og praksis bliver mere og mere marginaliseret, må det snarere være det, der binder os sammen som kristne, der skal fokuseres på.

Hvis man så oven i købet bruger reformationsjubilæet til at fejre frisættelsen af det menneskelige fra alle snærende kirkelige og kristelige bånd, bliver det nærmest umuligt at være med i festlighederne. For er det ikke det, der er vores problem i dag? Hvis frigørelsen og sekulariseringen er det, der skal fejres som reformationens store bedrift, er det lige før, man føler sig mere i familie med dem, reformationen »befriede os fra«, katolikkerne, end med »det lutherske«.

Der findes imidlertid andre måder at fejre reformationsjubilæet på. Man kan bruge det til igen at komme ind på livet af det, der i sin tid begyndte det hele. Og det vil konkret sige det, Luther fik øje på, og som fik en så omsiggribende betydning. En anden betegnelse end »protestant« eller »protestantisk« er betegnelsen »evangelisk«. I den betegnelse ligger ikke bare opgøret, men også det positive indhold der lå bag opgøret, nemlig genopdagelsen af evangeliet. Selv om det også er en betegnelse, der bruges om andre ikke-katolske kirker og trossamfund, er det for den lutherske reformation den helt afgørende

betegnelse. Det var her, det hele begyndte. Et reformationsjubilæum kunne derfor passende bruges til at prøve at komme tættere på, hvad der ligger i det.

Men også her kan det blive op ad bakke. For nogle, fordi evangeliet er blevet en gammel travet. Det er det, folkekirken er specialist i og trækker frem i alle skåltalerne. Og selv om man har mødt det i en udgave, der gik langt ud over skåltalernes selvfølgeligheder, har man måske hørt det så tit, at det er ved at hænge en ud af halsen. For andre er det op ad bakke, fordi det forudsætter ting, som virker helt fremmede for en. Fordi hele spørgsmålet om Gud og hans forhold til os mennesker ikke siger en noget.

Det kan en bog som denne næppe ændre afgørende på – der skal andet og mere til. Men kan bogen bringe os tættere på det, Luther så og sagde, kan det være, at det hele måske bliver knap så selvfølgelig. Tingene bliver måske sagt på en måde, man ikke er vant til. Og det kan få en til at lytte med nye ører. Og for den, der i forvejen står mere fremmed over for det, kan det være, at mødet med »originalen« – det vil sige den, der ikke bare gentog, hvad andre havde set, men selv måtte finde ord og vej – er et bedre afsæt for tanker og overvejelser end de nutidige formidlere. Det er i hvert fald håbet med denne bog.

Man skal ikke glemme, at det afgørende, når det drejer sig om at få fat i det, Luther så, ikke er forståelsen af Luther, men af det, Luther hentede *sin* forståelse fra, nemlig Bibelen. Ingen har i øvrigt sagt det klarere end Luther selv:

Jeg beder om, at folk lader mit navn ligge og ikke kalder sig lutherske, men kristne. Hvad er Luther? Læren er da ikke min! Jeg er heller ikke korsfæstet for nogen. Paulus vil i Første Korintherbrev 3 ikke vide af, at de kristne skulle kalde sig paulinske eller petrinske, de skulle kalde sig kristne. Hvordan skulle det da komme så vidt med mig, stakkels stinkende ormesæk, at man skulle opkalde Kristi børn efter mit usalige navn?¹

Men det udelukker ikke, at man kan få hjælp af andre til at forstå Bibelen. Op igennem kirkens historie er der folk, der har haft stor betydning for forståelsen af Bibelen. En af dem er uden tvivl Luther.

Den form, jeg har valgt til at præsentere Luthers tanker på i denne bog, bliver ikke biografien som i Leif Granes *Evangeliet for folket* eller

nu senest Heinz Schillings *Martin Luther: Rebel i en opbrudstid*.² Biografiernes store styrke er, at de placerer Luther og hans tanker i den historiske kontekst. Det giver nuancer og vinkler på forståelsen, som man ellers ikke ville få med. Men fokuset er fortiden. Og dermed bliver der ikke helt plads til den samtale med Luther, som denne bog også er ude efter.

Jeg har derfor valgt at bygge bogen tematisk op. Ved at begynde der, hvor det begyndte for Luther, nemlig med den evangeliske opdagelse og hvad den indebar, og i de følgende kapitler se på de konsekvenser, det fik inden for en række områder, bliver der bedre mulighed for at folde Luthers anliggende ud. Selv om præsentationen af Luther aldrig kan ske løst fra den historiske sammenhæng, er det, hvad Luther ville, bogen er ude på at formidle.

Det betyder, at der er sider ved Luthers tanker, vi ikke kommer ind på, for eksempel det, han på sine gamle dage skrev om jøderne. Når den slags ikke er taget med, skyldes det ikke ønsket om at beskytte Luthers gode navn og rygte, men igen bogens anliggende, nemlig at bringe os tæt på det, der gør ham vigtig for det at være luthersk kristen i dag. Det er ikke ham selv, men sagen, der er i fokus.

Af samme grund har jeg valgt at bringe mange Luther-citater. Ikke at det sikrer et objektivt billede af reformatoren. Citaterne er fundet af mig og afspejler selvfølgelig min forståelse. Men de giver alligevel en større mulighed for at forholde sig til Luther selv. Ofte er det hans egne formuleringer, frem for formidlerens forklaringer, der kan få en til at standse op og tænke efter. Og så indebærer brugen af citater også, at vi får lettere ved at fastholde fokuset på indholdet af Luthers tanker.

Lad mig til sidst sige, at meningen med denne bog ikke er at fortælle, at dette er noget, vi lutherske har til forskel fra alle andre. Hensigten er ikke at slå andre i hovedet, men selv at blive udfordret og lære noget. Det er ikke Luther som vores ejendom, vi skal beskæftige os med, men Luther som en del af hele den kristne kirke og derfor som en, alle kan lade sig udfordre af og eventuelt lære noget af. Det var også sådan, han forstod sig selv og den reformation, han blev ophavsmand til. Det var ikke ham, der var dens omdrejningspunkt, men Kristus. Og det var for at kalde hele kirken tilbage til ham og hans evangelium – sådan som han havde mødt det i Bibelen, og som han mente at finde det i oldkirken – at Luther gik imod pavedømmet og dets teologer.

Luther er på den måde ikke nogens. Og det at komme tættere på ham, lære af ham og lade sig udfordre af ham, betyder ikke nødvendigvis, at vi bliver ført længere væk fra de andre, men kan tværtimod betyde, at vi kommer tættere på hinanden, fordi vi kommer tættere på den virkelighed, vi alle lever af. Som den kendte amerikanske teolog George Lindbeck et sted siger det: »De rigtig gode økumenikere er dem, der er tættest på det inderste af deres egen tradition.«³